

hrvatskoga književnoga jezika nalazimo i razliku *poštòvânje* (glagolska radnja) i *poštovânje* (pozdrav), ali je ovdje korisno dodati da je glagol *poštovati* dvovidan.

Stjepan Sekereš

JOŠ JEDNOM OKO AKCENTA RIJEČI SCENA

Pišući proljetos o akcentu riječi *scena* (*Jezik* 31 /1984/, str. 136 i d.), koja se sve češće čuje, osobito preko naše RTV-mreže, pa čak tu i tamo i nalazi u rječnicima s krivim akcentom *scèna* mjesto *scéna* (prema starijem, i danas „dalmatinskom” *scéna*), nisam u prvi mah imao pri ruci beogradskoga *Rečnika stranih reči i izraza* prof. R. Aleksića (Beograd 1978 i 1982²), a poslije, kad sam stvar već završio, nisam ga više ni tražio misleći da će u njemu, kao i u Klaića i u većini dvojezičnih rječnika, i zagrebačkih i beogradskih, biti pravilan akcent *scéna*. Neka mi u tom smislu čitaoci časopisa oprostite za bibliografski propust. Ali kad mi je prije nekoliko dana stigao iz Beograda taj rječnik, nisam se baš ni začudio našavši u njemu upravo inkriminirani akcent *scèna*, i to samo takav. A nisam se začudio ne samo stoga što se na taj način opravdala moja sumnja, koju u navedenom članku nisam iz opreza bio ni dorekao, tj. da nedosljedni akcent *à la française* potječe iz Beograda, i to vjerojatno iz tamošnjih kazališnih odnosno pozorišnih krugova između dva rata, nego i zato što se tako još jednom pokazalo kako je u nas akcent stranih riječi podvodno tlo na kojem mogu zaglibiti i sami jezični stručnjaci. Ako bi tko takvu pojavu htio pravdati time što se dotična jezična pojava, u našem slučaju

afektirani akcent, zaista i govori, trebalo bi mu odgovoriti da se na području jezične prakse štošta, ili čak koješta govori i sluša, ali da za književnojezičnu upotrebu, tzv. *bon usage*, valja između postojećih mogućnosti birati onu koja je sa stanovišta jezičnoga sistema i njegovih pod-sistema pravilnija. To bi napose bila dužnost i rječnikâ stranih riječi, koji strani leksik, tako reći, stavljaju u jezični promet.

Na svaki način, žarište je zračenja akcenatske novosti *scèna* u samom centru zemlje, odakle onda i njegova raširenost prije svega u RTV-mreži.

No kako naši Klaići u gotovo općem koncertu mjerodavnih priručnika imaju *scéna*, a Aleksić *scèna*, ispalo bi da je prvo „hrvatski”, a drugo „srpski”. U stvari, radi se o nečemu drugom: jedan je akcent u sistemu, a drugi izvan njega, jedan analogan, a drugi anomalan, ili čisto i bistro: jedan pravilan, a drugi nepravilan. I u tome je čitava stvar.

Miroslav Kravar

O NOVOM TEMELJU NAGLASNE NORME

U Istarskoj nakladi u Puli izašla je 1984. godine knjiga dr. Stjepana Vukušića pod naslovom Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta. Valja napomenuti da to nije sustavan nacrt hrvatske naglasne norme, nego su to zapravo skupljeni članci S. Vukušića, od kojih su tri izašla u Jeziku (petina knjige) pa nisu zastupljena ni sva područja naglasne problematike, npr. nema gotovo ništa o imenicama ž. roda, jednim se dijelom o normi govori posredno, preko prikaza naglasaka pojedinih govora, ima i članaka pisanih s povijesnoga gledišta,

a sve nije ni prihvatljivo bez posebnoga raspravljanja, ali je knjiga ipak zavrijedila posebnu pozornost jer u naglasnoj problematici utire nov put prema prihvatljivoj naglasnoj normi budući da dosadašnja nije uvijek počivala na najboljem temelju.

Kako je dr. Milan Moguš u Predgovoru knjizi istakao sve bitne osobine same knjige, prenosimo ga u Jezik pod našim naslovom.

Ur.

Proučavateljima je evolucije jezičnih sustava poznato da se sve jedinice (fonemi, prozodemi, morfemi, sintaktimi, leksemi) ne mijenjaju istodobno. Promjena nikada nije sveobuhvatna, nego jedni elementi gotovo neprimjetno zamjenjuju druge, mlađi starije, ali tako da ni u čemu ne ometaju komunikaciju među ljudima, tj. uzajamno prenošenje obavijesti. To i jest bit evolucije: kvalitetne se promjene u malim količinama gotovo ne primjećuju, pa ljudi zapravo žive u uvjerenju da se jezik ne mijenja. Zamjena jednog jezičnog elementa drugim – koliko god sama po sebi predstavlja promjenu kvalitete i skokovitost – i mora biti bezbolna jer bi, u protivnom, otežavala ili onemogućivala prijenos obavijesti.

Ali u proučavanju jezične evolucije zapaža se još jedna istina: neke su jezične jedinice podložnije promjenama, druge su otpornije na promjene. Akcentuacija pripada stabilnijem, otpornijem dijelu jezičnoga sustava. Štoviše, naglasne su promjene gotovo uvijek i izazvane promjenama u sustavu drugih jedinica. One su posljedica, a ne uzrok. Zato se najkasnije i događaju. Dok npr. leksemi relativno lako zamjenjuju značenja, ili se stare leksičke jedinice relativno brzo uklanjaju novijima, za smjenu je fonema

i gramatičnih morfema potreban mnogo dulji period. A budući da su fonemi, prvenstveno samoglasnički, mjesta sjecištâ prozodijskih osobina, naglasne su promjene usko povezane s novim odnosima među fonemima ili s njihovom novom distribucijom u većim cjelinama: u slogovima ili u morfemima. Osim toga, naglasak je, za razliku od fonema i morfema, vezan samo za sintagmatsku os jezičnoga ostvarenja, što učvršćuje njegovu ionako stabilnu poziciju.

Pokazati stoga cjelovitu sliku akcentetskoga stanja u svih štokavskih ikavaca koji se s ostalim novoštokavskim govorima slažu u naglasnom inventaru, ali ne i u distribuciji toga inventara, znači uputiti se u razmatranje temeljâ zapadnog tipa novoštokavskih govora, u njegovu dubinsku strukturu koja je na površinu izbacila, između ostalog, upravo takav naglasni inventar i upravo takvu distribuciju. A toga se posla prihvatio Stjepan Vukušić ovim *Nacrtom naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*.

Problemom akcentuacije štokavskih ikavaca bavi se Vukušić već više od desetak godina. Polako i sustavno obrađivao je dio po dio te komplicirane akcentatske vertikale, ali ujedno svraćao svoj pogled i na istovrsne ili slične potvrde u srodnim govorima. Proučavajući štokavske ikavske govore podvelebitskoga primorja, prvenstveno govor rodne mu Stinice, pronalazio je Vukušić potpornje na kojima počiva akcentatski sustav svih Podgoraca ispod Velebita. A onda se pošlo u istraživanje ne samo dalje, dublje, do svake paradigme, nego i šire, u znatizelju: vezuje li sve zapadnoštokavske govore samo isti inventar jedinica, ili su i odnosi između jedinica podudarni s onima što se nalaze u Podvelebiću. Pokazalo se da postoji jedinstvo zapadnoštokavske akcentuacije u dubinskoj

strukturi, u tipologiji, u tendencijama naglasnoga ponašanja. Utvrđenoj tipološkoj srodnosti dao je Vukušić i ime: – zapadno novoštokavsko naglašavanje ikavaca (ZNŠNI).

Ali utvrđivanje ZNŠNI pokazalo je također da postoji raskorak između propisane, Daničićeve naglasne norme i uporabne norme na osnovi zapadnoga dijalekta. Izložiti samo razlike između spomenutih dvaju tipova naglasne norme bez razmatranja uzrokâ koji su doveli do takve situacije, značilo bi zadovoljiti se stručnim taksativnim prikazom, i to prikazom razlikâ koje se utvrđuju u dva različita razdoblja, jer se jedna akcentuacija temelji na priopćajnoj praksi jednoga govornoga područja u prošlom stoljeću, a druga predstavlja sadašnju živu govornu praksu drugoga područja. Vukušić, s pravom, izbjegava svaku simplifikaciju i usredotočuje se na analizu i komparaciju uzrokâ. Neki su uzroci već bili poznati. Radi se o određenim razlikama u fonološkom i morfološkom ustrojstvu: npr. jednosložni ikavizam prema dvosložnom ijekavizmu (*snĭg: snĭjeg, dĭte: dijete*), izostanak završnoga *-i* u infinitivu (*bĭst: bĭsti, trĕst: trĕsti, izāc: izāci*) i glagolskom prilogu (*držĕc: držĕci*), prijelaz završnoga *-l > -a* u glagolskom pridjevu radnom (*mĕjā, bĭjā, trĕsā, dā*) i dr. Ali pored tih razlika, gdje su akcenatska rješenja samo prijeko potrebne prilagodbe, postoje i autonomni pravci razvoja unutar svakog naglasnog sustava. Tu zapravo dolazi do punog izražaja Vukušićeva strpljivost da razmotri svaki primjer, ali i sposobnost da u šumi primjera pronađe razvojnu tendenciju, otkrije zakonitost.

Unutar ZNŠNI prevladava tendencija paradigmatskih ujednačenosti. Tipovi što zadržavaju naglasak na istome mjestu

u paradigmi snažniji su, jači ili, da upotrijebimo Vukušićev izraz, plodniji. Prema Vukušićevoj interpretaciji plodnost se akcenatskih tipova ne mjeri, bar ne u principu, količinom primjerâ u određenim kategorijama nego naglasnim ponašanjem koje je u ekspanziji, koje potiskuje druge mogućnosti, koje pomalo rastače naslijeđeno stanje. Dakako, valjalo je uvijek pronaći i onaj oblik prema kojemu se ujednačuje naglasak ostalih oblika. Pokazalo se da je u ZNŠNI pravac razvoja takav da naglasak jednine postaje jači od množine, naglasak nominativa počinje prevladavati nad ostalim padežima, a akcenat muškoga roda participâ prenosi se na ženski i srednji. Zato se, na primjer, prema jednini *jĕlen* i *lĕmĭš* govori u množini *jĕlĕnā* i *lĕmĭte*, prema nominativu *Lābin* genetiv je *Lābina* (i lokativ u *Lābinu*), a prema muškom rodu glagolskog pridjeva radnog *tĕkā* ženski je i srednji rod *tĕkla* i *tĕklo*, odnosno prema *vāljān* govori se *vāljāna* i *vāljāno*. U određenim aoristnim paradigmatama dolazi do kombinacije uzrokâ akcenatskim promjenama: zbog sistematskog gubitka fonema *h* primjeri tipa *zaprĕsih* dobivaju oblik *zaprĕsi*, a da se izbjegne poistovjećivanje s imperativom, prvo se lice aorista *zaprĕsi* izjednačuje s ostalim licima jednine i glasi – *zāprosĭ*. Navedenih je ujednačivanja veoma, veoma mnogo. To, naravno, nikako ne znači da nisu živi promjenljivi naglasni tipovi ili da se ne upotrebljavaju akcenatske dublete (koje, dakako, mogu poslužiti u stilističke svrhe), ali je razvojni pravac jasan: akcenatska se razlika između obilježenih i neobilježenih oblika smanjuje, naglasna se tipologija ujednačava. Vrijednost je Vukušićeva istraživanja upravo u tome što je dokazao istovjetna naglasna ujednačivanja u ZNŠNI. Ako se, pored toga, razmotre, kao što je učinio Vukušić,

osnovne razvojne tendencije nekih susjednih čakavskih govora i dođe do spoznaje o istomjermom razvoju čakavske i zapadnoštokavske akcentuacije, onda se s pravom može govoriti o istom tipu naglasnoga ponašanja na mnogo širem prostoru nego što ga zauzimaju štokavci ikavci. Ali to onda daje mnogo veće značenje njihovu modelu novoštokavske akcentuacije. Zato bi bilo prirodno da se njihova uporabna norma uvažava pri određivanju akcentatske norme u hrvatskom književnom jeziku.

Na diskrepanciju između uporabne i književne naglasne norme upozoravali su ranije i drugi, npr. Grga Tomljenović i Milan Japunčić o kojima se ovdje također raspravlja kao o pretečama ovakva posla, ali je Vukušić prvi proširio istraživanja na cijeli sustav, razmotrivši gotovo svaki sporni slučaj u nizu rasprava skupljenih ovdje u knjizi. Stoga je ovo ne samo prvi nego i pravi pokušaj da se na osnovi obilne građe sustavno izloži problematika. U tom smislu ovaj Vukušićev *Nacrt* jest temelj.

Milan Moguš

CONSULTING

U osvrtnu stručnjaka za terminologiju Milice Mihaljević „Konzalting – što je to i zašto?” (Jezik, 31, str. 153–154) iznosi se podatak da pojedina poduzeća pišu *konzalting*, *konzulting*, *konzalting*, *consulting*, a vjerojatno i još kojekako pa se uz ostalo daje i vrlo korisna preporuka da kod preuzimanja stranog termina treba voditi računa o tvorbenim pravilima koja vrijede za domaće i za latinske riječi. S tom se preporukom u potpunosti slažemo. Htjeli bismo dodati samo jednu napomenu iz područja kojim se autorica osvrta nije direktno bavila, tj. iz engleskog izgovora.

Poslije engleskih prefiksa na *n* (*con-* *in-* *un-*) slovo *s* čita se uvijek kao *s* (tako u više stotina primjera), a nikako kao *z*. Riječ *consult*, *consulting* nije u tom pogledu iznimka: izgovor joj je [kən'sʌltɪŋ]. Prema tome, ne može se odobriti postupak nekih radnih organizacija koje miješaju engleski pravopis prefiksa *s* neengleskim oblikom korijena. Ako je kome toliko stalo do međunarodnog priznanja da u svom službenom nazivu piše *con-*, morao bi pisati i *-sulting*.

Wayles Browne

KOLODVOR, STAJALIŠTE, POSTAJA

Zbog nedovoljne obrađenosti i utvrđenosti znanstvenog nazivlja (u pojedinim strukama) često dolazi do nesporazumaka, naročito što se tiče tehničkih termina. Terminološki fond nije još dovoljno sređen, pa i naši dvojezični rječnici u odnosu na tehničke termine nisu još dosegli razinu koju bismo željeli. A bila bi potrebna i konstruktivnija suradnja između predstavnika tehničkih struka i jezikoslovaca.

Želim se ovdje osvrnuti na tri naziva, česta u svakodnevnom govoru, ali nedovoljno jasno ili čak krivo definirana u jednom od naših najboljih jezičnih priručnika: u *Jezičnom savjetniku*. (uredio dr Slavko Pavešić)

Kolodvor u *Savjetniku* nije kao stručni pojam adekvatno protumačen. Piše: „*kolodvor* označuje ograđeni prostor (uređaji, zgrade, dvorište) odakle počinje ili kroz koji prolazi željeznička pruga.” Ta definicija nije točna. Za kolodvor uopće nije bitna ograda, pa ni početak ni svršetak pruge, nego su bitni sadržaji, koji svojom